

Kleist

LOCARNO

DİLENCİSİ

Türkçesi
ALEV YALNIZ

Kleist
LOCARNO
DILENCISI

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Özal Basımevi'nde basıldı. (1993)

Kleist
LOCARNO
DİLENCİSİ

ÖYKÜLER

Almancadan çeviren
ALEV YALNIZ

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ

Bâbüâli Caddesi No. 19 Kat 2, 34410 Çağaloğlu, İstanbul

Tel: 528 61 13 Fax: 513 51 88

Özgün adı:
Sämtliche Erzählungen

ISBN 975-510-462-3

©Bu çevirinin yayın hakları Can Yayınları'ndadır. (1992)

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Kleist'in Öykücülüğü	12
O... Markizi	16
Şili'de Deprem	56
San Domingo'da Nişan	73
Locarno Dilencisi	104
Yetim	107
Kutsal Cecilie ya da Müziğin Gücü	122
Düello.....	134

KLEIST ÜZERİNE (EVREN VE VAROLUŞ)

*Yalnızca kendi ortamında mutlu olabilirim,
çünkü ancak o zaman gerçeğin ta kendisiyim.*

(Bir mektuptan)
Stefan Zweig

Kleist, salt gerçekten daha çok varlığın bilincindeydi: Sürekli olarak yabancı yaşadı; hatta kendi çağına ve çevresine bile düşmandı. Öteki insanların tutarsızlığını ve bağımlılığını hiçbir zaman tam olarak anlayamadı. İnsanlar da Kleist'in o anlaşılmaz katıllığını, fanatik abartıcılığını kavrayamadı. Alışılmış, sıradan ölçütlere ve insanlara karşı her zaman kayıtsız kaldı; bir bakıma onları görmezlikten geldi: Ancak insanları kendi istediği boyutlara yükseltebildiği ve duyguları abartabildiği sürece Kleist'in gerçek duyarlılığı ortaya çıkıyordu. Yalnızca ölçsüz tutkular içindeyken dış dünyaya bağlanıyordu; evet, yalnızca doğanın insanları hiç beklenmedik bir şekilde çok derinden etkilediği anlarda canlanıyor ve yalnızlığından sıyrılıyordu. Tıpkı ışıkta açık seçik göremeyen hayvanlara benziyordu. Duygularının ve yüreğinin alacakaranlığı ya da gecesi içinde canlanıyor, yaşamaya başlıyordu. İnsan doğasının içerdiği volkanik derinlik Kleist'in asıl varlığını oluşturuyordu. Çevresinde olup bitenleri sakin bir tavırla izleyemeyecek kadar sabırsızdı; dolayısıyla olayların sürecini gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendiremiyordu; sonuçta aşırı zorlamayla, olayların gelişimini doruk noktasına çıkararak beklenmedik bir yönelim (tropizm) yaratıyordu. Kızgın, içi kaynayan ve tutkulu insanı sergilemek onun tek amacıydı. Bir bakıma yapıtlarında insanları anlatmıyor; insanların, biçimlerin ve doğanın şeytansı yanını gözler önüne seriyordu.

Dolayısıyla yapıtlarındaki tüm kahramanlar dengesiz ve tutarsız kişilerdi: Hepsisi de varlıklarının bir yanıyla sıradan yaşamın dışına taşıyorlardı. Her bir kahraman, tutkularının abartısı

içinde sıkışıp kalmıştı. Goethe'nin Penthesilea hakkında söylediği gibi, Kleist'in aşırıya varan düş gücünün ürünü olan bu kahramanlar, 'çok özel türden insanlar'dı ve hepsi kendi öz varlığının niteliklerini taşımaktaydı. Geçimsizlik, acı ve sertlik, inatçılık ve etkilenmezlik: İlk bakışta, doğalarında gizli olan yok etme ve yok olma dürtüsü hemen belli olmaktadır. Sıcaklık ve soğukluk, çokluk ve azlık, kızgınlık ve utanç, taşkınlık ve dinginlik ve şimşek çaktıracak kadar elektrik yüklü bir gerilim, yapıtlarındaki kahramanların ortak nitelikler karışımıdır. Bu karışım, tıpkı Kleist'in kendi dostlarından uzaklaşması gibi kahramanları sevdiklerinden uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla Kleist'in kahramanları Alman halkı için hiçbir zaman popüler ve anlaşılır olmadı. Okul kitaplarında bile onun kahramanlarına yer verilmedi. Daha sıradan tipler olan Gretchen ve Luise'e oldukça benzeyen Käthchen yine de hastalıklı bir ruh yapısına sahiptir. Akıl almayacak ölçüde özverili olan bu kahramanı anlayabilmek oldukça zordur. Kleist'in bir başka tipi olan Hermann, aslında ulusal bir kahramandır. Ancak gereğinden fazla politika ve aldatmaca kokan becerisi onu örnek bir kişilik olmaktan uzaklaştırmaktadır. İdealizmin içine belli belirsiz şeytansı bir öge karışmaktadır ve bu, kahramanı okurdan koparmaktadır. Örneğin, Prusya Prensi Homburg (aslında dürüst, ama Nimbus için dayanılmaz biri) ölümden çok korkmaktadır. Yunan Penthesilea'nın, Bakkhos'a taş çıkartan hırısı, Thusnelda'nın aptallığı ve süse düşkünlüğü gibi. Bütün bu tipler ideal olmaktan çıkarak yalın, çıplak, adeta ilkel insan görünümünü vermektedirler. Hepsinde bir farklılık, bir bilinmezlik, dengesizlik ve iticilik göze batmaktadır. Her kahraman tıpkı Shakespeare'deki gibi, görünümün derinliklerinden çekip çıkarılmıştır (yalnızca drama türü bir yapıtında yer alan Kunigunde ve asker tipleri bunların dışındadır). Aslında Kleist iyi bir drama yazarı değildir; dolayısıyla tiplerini bilinçsizdir ve ideal tipler değildir; çünkü hiç düşünmeden yaptığı düzeltmelerle ya da yalnızca yüzeysel, dar görüşlü öğelerle tiplerini idealleştirmeye çalışmıştır. Ancak Kleist genelde her zaman açık seçik görmeye çalışmış ve sıradan duygulardan hep nefret etmiştir. Kleist'i tanımlamak çok zordur. O hep bayağdan çok zevksiz, tatlı bir yumuşaklıktan çok katı ve abartılı olmuştur. Acının, sorumluluğun ve gerçek acının karşı-

sında dokunaklı duyarlılık Kleist'a göre gereksiz ve itici bir öğedir. Sonuçta Kleist duyarsız bir yaklaşımla, yapıtlarındaki romantik öğeleri ve sevgi anlatımlarını çekingen ve kuru bir havaya sokmuştur. Örneğin, hafifçe yüz kızarmaları, bir iç çekme ya da son bir susuş. Kahramanlarının kendilerini küçük düşürmelerine ve aşağılanmalarına asla izin vermedi. Dolayısıyla — açık konuşmak gerekirse Kleist'ın tipleri Alman okurlarına ya da başka okurlara yalnızca yazınsal bir esinti vermekten öteye gidemedi. Tiyatro sahnesinden seyirciye uzanan bir yakınlaşma ve kaynaşma Kleist'ın yapıtlarında yoktur. Onun tipleri ancak 'düşsel bir tiyatrodan' ulusal ve teatral olarak kabul edilebilir. Kleist, birçok kez bu 'düşsel tiyatro'dan Goethe'ye de söz etmiştir. Tiyatro yapıtlarında edebiyat ve onun kendine özgü öğeleriyle yakından uzaktan hiç bağlantılı değildir. Belli bir biçimselliği kabullenmeyen, buna karşılık kendinden de yeni öğeler üretmeyen birer olgudur onun dramaları. Kleist çok özel ve benzersiz bir yazardır. Sonuç olarak, yapıtları benzerleriyle kıyaslanamaz.

Evet, özel bir yazar: Ne tam anlamıyla 1790 ile 1807 arasındaki döneme, ne de Brandenburg ya da Almanya sınırlarına bağlı kalmıştır. Kleist, ne klasik dönemin etkisinde kalmıştır, ne de romantizmin Katolik ruhunu taşımaktadır. Kleist'ın sanatı ve yapıtları kendi çağının dışına taşmaktadır; sanki güneşten çok uzakta bulunan ve ışıktan yoksun Satürn gezegeni gibidir. Kleist için belirginliğin ve tüm yaşam sınırlarının ötesindeki o bilinmezlik tek amaç olmuştur. Bu yapıtlarına da yansımıştır. Daha da ileri giderek şunu da söyleyebilirim ki, yaşamın karanlık yanını onun varlığının temelini oluşturmuştur. Yapıtlarında yalnızca kahramanlar değil, aynı zamanda ele aldığı olaylar da doğaüstüdür. Kısacası tüm kuralların ötesinde, bir anlamda alışılmışın dışında bir kurguyla yazmıştır. (*O... Markizi, Locarno Dilencisi ve Şili'de Deprem'de olduğu gibi.*) Bu yapıtlarında hep doğaüstü bir çıkış ve karşı koyma eğilimi hissedilir. Kleist, Schubart'ın, 'Doğanın Karanlık Yüzü' adlı yapıtını yutarcasına okumuştur. Uyurgezerlik, etki altına almak ve şeytansı çekicilik onun abartılı düş gücünü besleyen kaynaklardır. Kozmosun gizli güçleri ve insanlığın karanlık yanları, Kleist'ın bütün yaşamı boyunca peşinde koştuğu amaç olmuştur. Onu, hem yapıtlarındaki olay-

ların karışıklığı ve çelişkileri, hem de içini kaplayan duygular etkilemektedir. Olağanüstü olan her şey Kleist'a özgüdür. Şeytansı öğeler ve karanlık olaylar Kleist'ın sürekli arayıp ortaya çıkardığı ve abartılı bir dille gözler önüne serdiği alanlardır. Duygu ve madde dünyasındaki en üst noktayı hedeflemiştir hep.

Açık seçik olandan sapma eğilimi Kleist'ı ilk bakışta çağdaşları olan romantiklere yakınlaştırmaktadır; ancak, boş inançlara, masalımsı olaylara, fantastik olana ve anlaşılma-za olan aşırı düşkünlüğü, öteki romantiklerle arasında derin bir duygu uçurumu oluşturmuştur. Romantikler, 'tansıklı' olanı bir türlü dindarlık olarak gösterirken; Kleist 'olağanüstü' olanı doğanın hastalıklı yanı olarak gözler önüne seriyordu. Oysa çağdışı Novalis, doğaya inanıyordu; Eichendorff ile Tieck, yaşamın ve doğanın çelişkilerini, acımasızlığını bir müzikli oyun haline dönüştürüp görmezlikten geldiler — Kleist ise, hiç durmadan ve yetinmeden yaşamın gizemleri peşinde koşup durdu. Katı, hırslı ve sürekli araştıran beyni yaşam gizeminin ta derinliklerine kadar indi. Karşılaştığı her olağanüstü olgu onu daha da kamçıladi, en son noktaya kadar uzanıp ardından yatan gerçeği çözmeye ve ortaya çıkarmaya çabaladı. Doyumsuz zekâsıyla bir vida gibi kıvrıla kıvrıla en derinlere, en dip katmana kadar indi. Ve sonunda Kleist doğanın büyütü-yanıyla insanın şeytansı yanının birleştiği o uyum noktasını buldu. Bu yönüyle Dostoyevski'ye en çok yaklaşan tek Alman yazarıdır. Tıpkı Dostoyevski'de olduğu gibi, Kleist'ın da tüm kahramanları hastalıklı, gerilimlidir ve bu şöyle ya da böyle doğanın şeytansı özünden kaynaklanmaktadır. Kleist'ın duygu dünyası, ayrıksı bir atmosferin egemen olduğu bir gökyüzüne benzemektedir. Mantıksal ve fantastik akımlar birbirine karışmıştır. Onunki, kesinlikle çok ender rastlanan bir ruh dünyasıydı. Hiçbir Alman yazarında olmayan, yalnızca Kleist'a özgü bir ruh çalkantısı. Ama dayanılması zor bir insan; hiç kimsenin uzun süre katlanamayacağı bunalımlı ve çalkantılı bir dünya (zaten o da kendine daha fazla katlanamadı ve çok erken yaşta intihar etti). Kleist'a yaşamı süresince hâkim olan bu ruh hali çok gergin, adeta atmosferik olaylarla doluydu. Çok dar bir mekânda, ışığın delici aydınlığı ile güneşsiz bir sıcaklık içinde yaşamak gibi bir şeydi bu. Sanatçı olarak da sonsuz bir

bölünmüşlüğün ortasında yersiz yurtsuz yaşadı. Her an her yerdeydi; ama kendini asla evinde hissedemedi. İnanmadığı doğaüstüyle birlikte yaşadı, sevmediği gerçeği biçimlendirdi.

Kleist

LOCARNO

DİLENCİSİ

Goethe sonrası Alman romantik-gerçekçi geleneğinin en önemli yazarı sayılan *Heinrich von Kleist* 1777 yılında Frankfurt'ta doğdu, 1811 yılında intihar ederek yaşamına son verdi. Prusya ordusuna çok sayıda subay yetiştirmiş Slav kökenli bir aileden gelen *Kleist* da orduya katıldı, ancak askerlik disipliniyle uyuşmadığı için 1799 yılında yüzbaşıyken ordudan ayrıldı; aynı yıl felsefe, tarih ve matematik okumak amacıyla üniversiteye yazıldı. Yapıtlarında irdelemeye çalıştığı sorunların yanıtlarını Kant felsefesinde arayan *Kleist*'in uzun öyküleri de oyunları kadar önemlidir. Friedrich Hebbel'e göre, Alman edebiyatının en iyi öykülerini *Kleist* yazmıştır. Alman edebiyatının önde gelen yazarlarının, elinizdeki kitapla ilgili görüşleri şöyle:

"Kleist, Alman edebiyatında büyük bir eksikliği tamamlamak için yaratıldı. Kanımca Schiller ve Goethe bile bu boşluğu onun kadar dolduramazdı."

(Egon Friedell)

"Alman edebiyatında onun öyküleri kadar gözlemci, donuk, ama o oranda da ustaca bir maddecilik sergilenmemiştir. Duyduğu gerilim ve acı karşısında okurun dudaklarını ısıracağını görebiliriz."

(Stefan Zweig)

"Bu kitap okurları sürükleyecek niteliktedir, çünkü Kleist'in gözler önüne serdiği her şey gerilimli, aşırı ve çarpıcıdır."

(Thomas Mann)

Kapakdaki resim: HIERONYMUS BOSCH

ISBN 975-510-462-3

9 789755 104621 >